

99. Там само. – С. 13–14.

100. Нікітенко Н.Н. Русь и Византия... – С. 128.

101. ПСРЛ. Лаврентьевская летопись... – Стлб. 114.

102. Нікітенко М.М. На зорі християнського Києва... – С. 53–56.

103. Про розповсюдження культу Архангела Михаїла доби хрещення Русі див.: Нікітенко М.М. На зорі християнського Києва... – С. 36–62.

О.М. Сердюк

**Стилістичне вирішення київського
житлового інтер'єру другої половини
XIX – початку XX століть**

Публікація присвячена дослідженню інтер'єрів київських житлових будівель другої половини XIX – початку XX ст. Матеріали побудовані на аналізі: натурних досліджень автора, архівних та бібліографічних джерел. У статті аналізуються особливості стилістичного вирішення житлових інтер'єрів київських особняків і прибуткових будинків досліджуваної доби, їх об'ємно-планувальна організація й засоби їх архітектурно-художнього оздоблення.

Тотальне нищення та спотворення традиційної міської забудови, наступ будівельної лихоманки на центральну частину Києва призводить до непоправних втрат її історико-культурної значущості, цілісності містобудівних комплексів. Архітектурний нігілізм, нівелювання художніх та мистецьких якостей інтер'єрів київського житла досліджуваної доби призвели до його практично повного знищення. Ця тема залишається з одного боку практично не висвітленою в літературі й недослідженою, а з іншого – актуальною, оскільки проблеми, що вирішували київські архітектори проєктуючи житлові інтер'єри на межі XIX – початку XX ст., не втратила своєї актуальності для нинішнього їх покоління.

Дане дослідження побудоване на вивченні іконографічних матеріалів архівних проєктів, історико-архітектурних інвентаризацій, Зводу пам'яток історії та культури України, а також бібліографічних досліджень.

Архітектура та планувальне вирішення житлового інтер'єру завжди залежало від тієї чи іншої історичної доби, етапів розвитку архітектури в цілому та її стилів зокрема [1]. Київ досліджуваного періоду був просторовою моделлю суспільства, в його образі відображалися філософські та релігійні уявлення мешканців, їхній менталітет. Для поліетнічного Києва межі XIX–XX ст. в архітектурі житлових будинків була характерна велика кількість стильових явищ – від еkleктизму, історичних стилізацій до різних варіантів модерну, з пошуками національної своєрідності [2].

У другій половині XIX ст. в архітектурі Києва розширився діапазон використання різноманітних історичних стилів для відтворення, не зберігаючи при цьому єдності та чистоти архітектурної форми; настав час еkleкти-

ки. Якраз у цей період сформувалася ідеологія масової культури, – масової не за кількістю збудованих споруд, культури «будування» архітектурної форми, що створювалася архітекторами для масового споживання. Проте, за внутрішньою сутністю масове будівництво Києва в другій половині XIX ст. все ж прагнуло бути унікальним. Кожний архітектор створював умовну власну неповторність деталей художнього стилю. В архітектурних будівлях Києва доби еклектики фасади ніби відривалися від об'єму споруди й існували самі собою, художній стиль фасаду – від стилю інтер'єру. Натомість, в інтер'єрах кожної будівлі існувала велика кількість художніх стилів; при цьому стиль був декоративною деталлю, мотивом, запозиченим із архітектури певної доби [3]. В зазначений час київські архітектори копіюють і тиражують будь-яку архітектурну форму: від античності до бароко. Звідси витікав головний принцип “вибору”, механічного набору різних за стильовими ознаками архітектурних форм, які довільно відтворювалися на фасадах або в інтер'єрах, імітували певні мотиви та ігнорували цілісну художню систему, стиль з якого вони були запозичені [4].

Для київського міського середовища характерними стають рівнозначність архітектурних форм різних історичних стилів, рівномірність акцентів, рівноцінність набору декоративних деталей на фасадах. У добу еклектики архітекторами відтворювалися й тиражувалися будь-які художні мотиви і архітектурні форми. Вони пристосовувалися до конкретних розмірів та форм віконних і дверних прорізів, пілястр, колон, огорожі балконів; виникала певна одноманітність, рівнозначність кожної з житлових будівель у міському середовищі, в архітектурних ансамблях площ і вулиць [5].

Одним із характерних прикладів доби еклектики в архітектурі київських житлових будівель є “Шоколадний будинок” на вул. Шовковичній, 17. Особняк, який отримав таку поетичну назву за кольором фасадів, був збудований у формах неоренесансу в садибі барона В. Іксюль-Гільденбанда в 1898–1901 роках. У будівництві брав участь відомий київський архітектор В. Ніколаєв. Невдовзі особняк перейшов до С. Могильовцева. На головному фасаді будівлі виділявся портал із фронтоном, прикрашеним геральдичною символікою. Цікавим у оздобленні фасадів над вікнами першого поверху та в інтер'єрі парадного під'їзду було використання мотиву кадуцея – атрибуту бога торгівлі Меркурія [6]. Інтер'єри кожного приміщення особняку мали виразне декорування, в них були використані стилізаційні принципи готики (їдальня), бароко (вітальня), мавританський, неоруський стилі (кабінет) і стиль модерн (будуар), що було характерним для еклектики [7].

У київській житловій архітектурі доби еклектики (особливо це характерно для прибуткових будинків) архітектурний мотив перетворився на символ, став носієм головної ідеї архітектури будівлі, її сутності та художніх особливостей. Фасади житлових будинків набували рис одноманітності й буденності, вони не мали співвідпорядкованості архітектурних елементів, гармонії їх співвідношення. В архітектурному вирішенні фасадів утрачався головний закон будь-якого художнього стилю: підпорядкування другорядного головному, співвідношення конструкції та архітектурних форм.

Наприкінці XIX ст. художні форми житлових будівель набувають надзвичайної насиченості, їх пластика почала тяжіти до доби бароко. Уявне багатство архітектурних форм і деталей фасаду вабило мешканців до житла такого типу. Пластика, скульптура, об'ємний ліпний декор з'явилися в великій кількості на фасадах будівель у 70–90-х роках XIX ст.; змінилося вирішення поверхні фасадів, замість пласкості з'явилася живописність з великою кількістю об'ємних деталей: бань, веж і великих еркерів. Такими будівлями були забудовані цілі фронти вулиць Володимирської, Малої Житомирської, Михайлівської, Богдана Хмельницького та багатьох інших [8].

Демократизація процесу формування житлових інтер'єрів проявлялася в тенденції до створення універсального, позастанового типу художнього оздоблення міського житла. Все, що створювалося архітекторами та художниками, базувалося на єдиній схемі еkleктичності побудови форм. Використання елементів різних художніх стилів було тільки прикрасою, що не зачіпало і не впливало на просторово-планувальну структуру будівель. Вибір “стилю” був продиктований архітектору замовником не з ідейних міркувань, а смакових, випадкових. Нові винаймачі житла – купці, інженери, чиновники, ремісники – вважали за необхідне, щоб їх будівлі та помешкання не відрізнялися від дворянських. Вони наслідували житло такого типу, і це згодом перетворилося на масове явище, – такі були смаки цієї доби. До послуг нових замовників була розвинена промисловість, що виготовляла дешеві “розкішні” предмети, і небачений сплеск будівництва, що виросло за об'ємом, зводило “палаці”, розділені на помешкання, які здавалися наймачам. До 80-х років XIX ст. у київській житловій архітектурі склалися основні типи помешкань прибуткових будинків, що будували для середнього класу.

Практично все художньо-декоративне оздоблення, що було виконане для житлових будівель у добу еkleктики, мало масовий, тиражований характер. Це ліпний декор, художній метал, кахляні печі. Таким, наприклад, було художнє оздоблення помешкань, у т.зв. мавританському стилі – в інтер'єрах особняків архітектора В. Ніколаєва на вул. Грушевського, 20 (1897), вул. Шовковичній, 17/2 (1899), вул. Терещенківській, 9 (1882–1884). Кахляні печі фірми Андржейовського, однакові за формою та характером оздоблення в житлових інтер'єрах прибуткових будинків на вул. Ярославів Вал, 1 (1896–1898), вул. Банкової, 10 (1903) архітектора В. Городецького тощо [9].

У житлових помешканнях доби еkleктики всього було достатньо, і навіть забагато, – як відображення нової ідеології, яка втілювала нові уявлення про красу. В інтер'єрах панує повне змішання історичних стилів із прагненням до насичення простору різними предметами, що створювало відчуття переваженості: меблі, картини, скульптура, посуд, килими. Як результат створювалося відчуття затиснення, замкненості приміщень: кабінету, вітальні, спальні. Предмети в житлових інтер'єрах стають масивними, важкими, зокрема, меблі – темні за кольором, переважно твердих порід дерев (дуба та горіха). Предмети ужиткового мистецтва дрібнішають за формою, тиражуються й знецінюються. У великій кількості вони прикрашають полиці камінів,

столики, етажерки [10]. Доба еклектики культивувала спокій і розкіш житлових помешкань. Красиве ототожнювалося з багатоманітним, знецінювалося художня система. Демократизація мистецьких цінностей призвела до масовості; архітектура й мистецтво орієнтувалися на масовий смак і масове споживання. Яскравим прикладом цього була стилістика прибуткового будинку на вул. Ярославів Вал, 16 [11]. Чотириповерховий цегляний будинок був споруджений у ряду забудови вздовж червоної лінії вулиці в 1897–1898 роках. Роботи проводилися за проектом і під керівництвом техника-архітектора А. Краусса. В житлових приміщеннях будівлі й дотепер збереглися живописні панно-натюрморти з овочами, фруктами та предметами сервіровки столу, можна бачити печі з білих кахель, насичений ліпний декор.

Кількість декоративних деталей на фасадах київських житлових будівель доби еклектики була символом не тільки вартості будівлі, але й її краси. На фасадах і в інтер'єрах будинків не залишалося жодного вільного місця: надмірний ліпний декор із позолотою, монументальний живопис і архітектурна кераміка. Інтер'єр XIX ст. поєднував у собі надмірність форм із дрібністю й тяжінням до крупних масштабів, конкретність форми планування з інтимністю та захопленням грандіозністю, помпезністю і подрібненістю. Ці якості підпорядковувалися особливостям об'ємно-просторової організації планування, індивідуальним смакам. Захоплення найдрібнішим, деталями було характерним для інтер'єрів еклектики. Конкретність і різноманіття художніх форм стали еталоном краси. За таким принципом вирішено інтер'єри особняка С. Лібермана – київського 1-ї гільдії купця та цукропромисловця (вул. Банкова, 2 (1898), арх. В. Ніколаєв). Інтер'єри майже всіх приміщень обох поверхів цієї будівлі відзначалися насиченим декором: ліпні стелі, карнизи, двірні заповнення, мармурові підвіконня, бронзові віконні та дверні прибори, інкрустований паркет. Особливістю помешкань особняка С. Лібермана була наявність пишно декорованих кахляних печей заводу І. Андржейовського – різних за формою, кольором і стилем [12].

Доба еклектики проявилася в усьому: прийомах, мотивах, “стилях”. Одноманітність прийомів практично виключала можливість художнього новаторства, серед архітекторів і художників. У другій половині XIX ст. кожний київський архітектор вибирав свій власний шлях і доводив своїми творіннями власне розуміння архітектури. Як результат порушувався зв'язок між об'ємно-просторовим рішенням, архітектурною формою та функціональним призначенням житлової будівлі, втрачалася система взаємозв'язку декоративного вирішення архітектури фасадів з інтер'єром. Яскравим прикладом цього було архітектурне вирішення особняка на вул. Липській, 16, розташованого вздовж червоної лінії забудови. Споруджений він за проектом арх.П. Голландського на замовлення графині Н. Уварової в 1912 р. Цей двоповерховий цегляний будинок із характерними античними деталями та скульптурними барельєфами на фасадах привертав увагу своєю репрезентативністю. Композиції всіх фасадів будівлі були вирішені в стилі ампір. У особняку збереглися житлові помешкання з насиченим ліпним декором і монументаль-

ним живописом, мармуровими камінами, різьбленням і плавленим богемським віконним склом. Інтер'єри особняку були пишно декоровані в стилі рококо, багато оздоблені ліпленням із позолотою, оббиті шовком стіни у поєднанні з монументальним розписом створювали святковий і піднесений настрій [13].

Світогляд доби еkleктики був сформований ще в 30-х роках XIX ст. і знайшов своє ідеологічне втілення у відомому вислові М. Гоголя: “Мені раніше приходила дуже дивна думка: я думав, що було б дуже добре мати в місті таку вулицю, яка б вмщала в собі архітектурний літопис. Ця вулиця зробилася б тоді ... історією розвитку смаку ... варто було б тільки пройтися нею, щоб дізнатися все” [14]. Такою була головна ідея естетики цієї доби. Втіленням цієї ідеї може слугувати київський особняк Богдана та Варвари Ханенків (вул. Терещенківська, 15 (1887)). Дослідники припускають, що автором проекту був архітектор Роберт-Фрідріх Мельцер [15]. Фасад особняку вирішений із використанням мотивів ренесансу. Над декоративно-художнім вирішенням інтер'єрів будівлі працював архітектор Марконі. Принципом внутрішньої організації особняку була зміна декорацій, широка можливість вибору різноманітних історичних варіацій на теми ренесансу, готики, “голландського стилю” XVI ст. Внутрішній простір особняку Ханенків – послідовний ряд художніх стилізацій: “...перед нами типовий приклад еkleктики: не вулиця–“підручник”, а “підручник”–будинок. Світ київського особняка це – хитросплетіння стилізації справжніх речей, у якому грань упізнаності стирається, урівнюючи вмілу підробку XIX ст. з її зразком XVI століття” [16].

Е київській архітектурі доби еkleктики існувала ціла низка напрямів. Популярною була псевдоготика, її широко застосовували в декорі інтер'єрів особняків і помешкань прибуткових будинків, особливо – кабінетів і бібліотек. Одночасно зберігалися всі варіанти класичних стилів – бароко, ренесансу, рококо. Житлові будівлі у цих “стилях” з'являлися й тиражувалися у великій кількості. Зі східними “стилями” були пов'язані відчуття розкошу, спокою, що використовувалося в інтер'єрах ресторанів, кафе та в декоративному оздобленні віталень деяких житлових будівель.

До кінця XIX ст. кожен із головних художніх напрямків еkleктики виявив ознаки самознищення художньої системи. Цьому процесу відповідала еволюція художньої думки. Художники та архітектори шукали вихід із цієї кризи, що сприяло виникненню могутнього руху, який був початком нового стилю, нової доби – доби модерну. Однак, не зважаючи на те, що наприкінці XIX ст. був відчутний перелом у світогляді, настроях, який свідчив про формування нового художнього стилю, парадокс полягав у тому, що еkleктика в київській житловій архітектурі не припинила свого існування практично до 20-х років XX ст., продовжуючи побутувати паралельно з новим стилем.

На початку XX ст. в Києві з'являються перші споруди у стилі модерн. Цей стиль приходить до Києва з деяким запізненням – на початку 1890-х років, коли в Європі вже тривав процес його переживання [17]. В київській житловій архітектурі модерн знайшов своє коло архітекторів. Найбільш яскраво та повно він – як стиль доби – виявився в архітектурі саме жит-

лових будівель: спочатку особняків, потім – прибуткових будинків [18]. Одночасно, проектування житла, що було задумано як індивідуальне, почало набувати масового характеру, зазнаючи впливу смаку замовників. Орієнтація київських архітекторів на смаки та потреби “споживача” впливала та надавала процесу творення стилю суто місцевих особливостей [19].

Однією з перших житлових будівель у стилі модерн у Києві був прибутковий будинок на вул. Банковій, 10 (1902–1903) [20]. Цей будинок був збудований архітектором В.Городецьким як прибутковий; із головного фасаду він сприймався як невелика триповерхова споруда, насправді маючи ще два поверхи та цоколь. Асиметрично розташовані об’єми будинку з насиченими пластикою фасадами активно формували міський силует. Головним композиційним центром інтер’єру були парадні сходи, – їх широкі мармурові марші заповнені світлом, що ллється через вікна, дійсно справляли враження. Вікна займали всю ширину площадок між сходовими маршами і були своєрідним пейзажним тлом. Сходи декоровані ліпним декором у вигляді мисливських трофеїв і гербових щитів із зображенням геральдичної символіки, стіни декоровані поліхромними панно зі сценами полювання [21]. В організації внутрішнього простору інтер’єру архітектор майстерно зіставляв різні за масштабами приміщення: об’єм сходів і невеликі за розмірами житлові помешкання зі значною площею їдальнею і холлом парадного під’їзду.

Формувався новий стиль у Києві досить складно. Прибутковий будинок В. Городецького ще декілька років залишався однією з не багатьох модернових будівель у місті. Масовий смак замовників диктував особливості і цього стильового напрямку в київській архітектурі, що втілювався у суміші елементів модерну, ренесансу, бароко. Прикладом можуть слугувати інтер’єри віталень у відомому прибутковому будинку О. Родзянка (вул. Ярославів Вал, 14 (1910), технік-архітектор В. Клуг), у оздобленні житлових помешкань прибуткових будинків на вул. Гончара, 30 (1910); вул. Великій Житомирській, 8/14 (1910) [22] та багатьох інших. Слід зазначити, що навіть в інтер’єрах згаданого будинку В. Городецького були встановлені типові, виконані в традиції еkleктики кахляні печі, що випускалися київським заводом І. Андржейовського протягом багатьох років [23].

Київські житлові будівлі стилю модерн із їх масивними атіками, еркерами, пластичним ліпним декором, керамічними вставками і панно були не тільки важливими містобудівними акцентами, але й важливими об’єктами художнього сприйняття, які збагачували міське середовище. Яскравий індивідуалізм – різноманітність конструктивного та декоративного вирішення фасадів – робили будівлі модерну початку ХХ ст. одними з найбільш виразних об’єктів у традиційній забудові Києва. Серед київських прибуткових будинків не було збудовано двох однакових: загальне об’ємно-просторове вирішення, обумовлене формою земельної ділянки, композиція фасадів, набір декоративних елементів у оздобленні зовнішніх архітектурних форм та їх інтер’єрів стали підтвердженням найрізноманітніших художніх прийомів стилю модерн [24].

Індивідуальність вирішення житлових будівель проявлялася не тільки в особливостях творення стилю, але й у творчості кожного з архітекторів, які на межі ХІХ–ХХ ст. творили в стилі модерн. Бурхливий розвиток будівництва в Києві цього часу спонукав їх до творчості. Велика кількість літератури – енциклопедії, довідники, періодичні видання – давали можливість архітекторам знайомитися з останніми досягненнями архітектури, дозволяли створювати проекти та здійснювати будівельні роботи на високому рівні. Художні форми європейського модерну творчо переосмислювалися, пристосовувалися до місцевих особливостей, вимог замовників, набували нового змісту й значення. Будівлі за проектами архітекторів О. Вербицького, П. Альошина, В. Городецького, І. Беляєва, Е. Брадтмана, Ф. Олтаржевського, Й. Зекцера, В. Безсмертного, П. Жукова, Г. Ледоховського, А. Феокритова, А. Трахтенберга, В. Клуга, В. Рикова надавали неповторності та своєрідності вулицям Миколаївській, Хрещатику, Маріїнсько-Благовіщенській, Великій Васильківській, Кузнечній, Великій Житомирській, Львівській, Малій та Великій Підвальній, Банковій, Лютеранській. . .

У 10–20-х роках ХХ ст. значно змінює свій вигляд центральна частина Києва. Зносяться цілі квартали малоповерхової забудови, на місці котрої з'являються великомасштабні будівлі. Прогрес будівельної техніки та інженерного обладнання, поява нових матеріалів для будівництва (бетон, металеві каркаси), подорожчання земельних ділянок у центральних районах міста призводять до зростання кількості поверхів у прибуткових будинках. Будівлі, розміщені на невеликих земельних ділянках, мали п'ять, шість, сім або вісім поверхів. Значних змін зазнала організація та планувальна структура київського житлового інтер'єру: більшою стала площа житлових помешкань, ширшими сходи, двері та вікна змінили розмір і форму, нова естетика змінює характер декоративного оздоблення. До сприйняття житлових інтер'єрів будівлі готували емоційні враження від фасадів, вестибулю; стилізований портал, форма прорізу та декор заповнення дверей – все це посилювало ефект театральності, видовищності, що входило до творчої програми стилю модерн [25].

Модерн у житловому інтер'єрі відрізнявся цілісністю підходу до архітектурно-художнього вирішення. Мотиви стилю з характерним йому рослинним орнаментом, мотивами болотяних рослин, квітів, маскаронів “захоплюють” усі види мистецтва й типи архітектурних будівель. В інтер'єрах з'являються предмети мистецтва, меблі, освітлювальні прилади, посуд. Характерними стають архітектурно-художні форми фасадів споруд, їх об'ємно-планувальне рішення, характер декоративного оздоблення. Однією з характерних ознак стилю стають форми віконних прорізів, малюнок їх дерев'яного та скляного заповнення [26].

Особливого значення в інтер'єрі набуває ліпний декор: активні гнучкі лінії, витягнуті, опуклі форми з певною кольоровою сріблясто-сірою, блідо-рожевою та зеленкувато-болотяною гамами. Декор застосовувався у вигляді фризів і розмальовувався за допомогою трафаретів. Найбільш поширеними були зображення квітів ірису, маку, лілії, будяку в поєднанні

з довгими гнучкими стеблами трав і листям; пізніше орнамент стає лінійний із мотивами меандру.

Виробництво художньо-декоративного оздоблення в київській житловій архітектурі мало місцевий характер і було як масовим, так і індивідуальним. Причому як масове, так і індивідуальне визначалося архітектором на рівні створення проекту житлової будівлі. Для прибуткових будинків київські архітектори проектували не тільки декоративне вирішення фасадів та об'ємно-планувальну структуру, але й розробляли всі мотиви та форми ліплення, металу, елементи художнього оздоблення – від фурнітури до ручок на дверях і освітлювальних приладах [27]. Ліпне декоративне оздоблення різного розміру, форми, кольору та фактури стає домінуючою ознакою стилю. Архітектори керували процесом будівництва надаючи великого значення не тільки художньому оздобленню, але й вирішенню об'ємно-просторової структури інтер'єру. В житлових інтер'єрах перше враження формував вестибюль будівлі, який неможливо було уявити без ліпного оздоблення. Архітектори та художники модерну в своїй творчості звертаються до мотивів природи. Звивисті лінії разом із рельєфною поверхнею стін, ліпниною та поліхромним пофарбуванням утворювали виразний образ. Особливе місце в художніх мотивах модерну Києва займала каштанова гілка з листям. Варіації на тему каштана були дуже популярними скрізь: у ліпному декорі фасадів будівель, на стелі та стінах помешкань, в архітектурній кераміці.

Великого значення архітектори надають металу; він стає переважно авторським, промальованим архітектором, кованим із пластичними, живописним малюнком. Це огорожа балконів, парапетів, сходів, ліфтових шахт, решітки камінів. Під впливом прагнення до індивідуалізації житла характер художнього металу змінився. Розповсюджене в другій половині XIX ст. литво, часто – тиражоване, поступилося місцем кованому металу, виконаному за ескізами архітектора. Яскравими зразками авторського малюнку художнього металу була кована огорожа сходових маршів у прибуткових будинках на вул. Кравченка, 21; вул. Гончара, 74 (1910–1911, арх. П. Альошин), вул. Ярославів Вал, 4 (1907), арх. Й. Зекцер) й інших [28].

Розмаїтість враження від сприйняття житлового інтер'єру досягалася цілою системою художніх засобів. Вікна та двері в будинках, зведених у стилі модерн, виконували не тільки конструкційні функції, але й мали декоративне навантаження; їх форми ускладнилися, викривилися, великі за розмірами (дво-, три-, іноді – чотиристулкові), вони поєднували житловий інтер'єр із оточуючим міським середовищем. Органічно пов'язаними зі стилістикою мистецтва модерну були столярні заповнення прорізів дверей і вікон. Різноманітність їх форм і засобів декорування входила до концептуальних основ стилю.

Особливого звучання в київських житлових будівлях доби модерну набувала керамічна плитка, яку використовували, як у декоруванні фасадів, так і інтер'єрів помешкань. Керамічна плитка різноманітних кольорів і відтінків широко використовувалася київськими архітекторами для декорування фасадів будівель. Зокрема, це характерно для творчості архітекторів

Й. Зекцера, О. Вербицького й інших. Великого поширення за доби модерну в Києві набула практика т.зв. керамічних вставок на фасаді будівлі, що урізноманітнювали декор, підкреслюючи його фактуру. Окрасою фасадів були монументальні керамічні панно. Так, на прибуткових будинках на вул. Лютеранській, 15 (арх. О. Вербицький), виконане в 1908 р. за мотивами художника М. Врубеля), на бульв. Шевченка (1908) із зображеннями беріз у різному стані – під час бурі, у спокою тощо. Проте, якщо декор на фасадах будівель архітектори намагалися якнайбільше індивідуалізувати, то в інтер'єрах, особливо в покритті підлоги під'їздів і вестибулів, найчастіше зустрічається плитка, яку масово виробляла тогочасна промисловість. У Києві найбільшого поширення набула продукція харківського заводу Бергенгейма, а також плитка із заводів торгових фірм “Мушкат і Син” та “Дзевульський і Лонге” [29].

Підсумовуючи слід зазначити, що найбільш масовим явищем у традиційному містобудівному середовищі Києва була житлова забудова, що склалася протягом ХІХ – початку ХХ ст. В комплексі з громадськими спорудами житлова забудова формувала міську тканину свого часу.

1. *Бачинська Л.Г.* Архітектура житла: Проблеми теорії та практики структуроутворення. – К., 2004. – 408 с.
2. *Історія Українського архітектури / Ю.С. Асєєв, В.В. Вечерський, О.М. Годованюк та ін.* – К.: Техніка, 2003. – 472 с.
3. *Кириченко Е.И.* Русская архитектура 1830–1910-х годов. – М.: Искусство, 1978. – 400 с.
4. *Лукомский Г.К.* О новом киевском строительстве // Искусство в Южной России. – 1913. – № 7–8. – С. 374–375.
5. *Історія української архітектури...*
6. *Друг О.М., Малаков Д.В.* Особняки Києва “Кий”: – К., 2004. – С. 264–272 с.
7. *Сердюк О., Мокроусова О.* Монументальний живопис в інтер'єрах київських особняків та прибуткових будинків доби еклектики та модерну // Родовід. – 1995. – № 12. – С. 78–87.
8. *Історія української архітектури...*
9. *Сердюк О., Шулешко І.* Київські кахлі // Образотворче мистецтво. – 1993. – № 3–4. – С. 25–28.
10. *Роздорожнюк Е.* Інтер'єр масового житла у Києві наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (Проблеми вивчення і реставрації) // Архітектурна спадщина України / НДІТІАМ. – К., 1995. – № 2.
11. *Історико-архітектурна інвентаризація. Фонд науково-проектної та облікової документації на пам'ятки культурної спадщини України Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень.* – К., 1994.
12. *Сердюк О., Шулешко І.* Вказана праця. – С. 25–28.
13. *Сердюк О., Мокроусова О.* Вказана праця.
14. *Кириченко Е.И.* Вказана праця.
15. *Друг О.М., Малаков Д.В.* Вказана праця. – С. 467–483.
16. *Акиншия К.А.* Мир Ханенко // Панорама искусств. Вып. 11: [Сб. статей и публикаций]. – М., 1988. – С. 332–348.

17. *Берсенева А.А.* Европейский модерн: венская архитектурная школа. – Екатеринбург: Изд. Уральского университета, 1991. – 209 с.
18. *Борисова Е., Каждан Т.* Русская архитектура конца XIX – начала XX века. – М., 1971. – 240 с.
19. *Ясевич В.* Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. – К.: Будівельник, 1988. – 472 с.
20. Звід пам'яток історії та культури України: Енцикл. вид.: У 28 т. – Київ: Енцикл. вид. – Кн. 1, ч. 1. А–Л. – К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві “Укр. енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1999 – 584 с.
21. Там само.
22. Історико-архітектурна інвентаризація...
23. *Сердюк О., Шулешко І.* Вказана праця.
24. *Скібіцька Т.* Прибутковий будинок як провідний архітектурний тип у забудові міст України кінця XIX – початку XX ст. // Теорія та історія архітектури. – К., 1995. – С. 105–117.
25. *Кириченко Е.И.* Вказана праця.
26. *Роздорожнюк Е.* Вказана праця.
27. *Сердюк О., Шулешко І., Рутян І.* Модерн в інтер'єрі київського прибуткового будинку // Родовід. – 1995. – № 12. – С. 29–42.
28. Історико-архітектурна інвентаризація...
29. *Сердюк О., Шулешко І., Рутян І.* Вказана праця.

Сердюк Е.М. Стилистическое решение киевского жилищного интерьера второй половины XIX – начала XX в.

Публикация посвящена исследованию интерьеров киевских жилых зданий второй половины XIX – начала XX ст. В основу положен анализ материала: натуральных исследований автора, архивных и библиографических источников. В статье проанализированы особенности стилистического решения жилых интерьеров киевских особняков и доходных домов исследуемого периода, их объёмно-планировочная структура и способы их архитектурно-художественной отделки.

Serdyuk O.M. Stylistic decision of the Kievan housing interior of the second half of 19th – in the began of 20th centuries

This article is dedicated to the research of the interiors of Kyiv dwellings built in the second half of XIX and in the beginning of XX century. The study of the archival and bibliographical sources as well as the figural research done by the author make the basis of the publication. The study on the stylistic particularities, artistic and architectural decoration and volumetric structure of the interiors of Kyiv mansions and tenement buildings of that time is given in this article.